

Περί του γυναικείου ναρκισσισμού: εκείνες που δεν ξέρουν ν'αγγίξουν μια καρδιά χωρίς να την τσαλακώσουν.

Βασισμένο στο άρθρο **S. Freud. "On narcissism: an introduction"** (1914-1916).

Σάββας Μπακιρτζόγλου, ψυχολόγος-ψυχαναλυτής.

Ο Freud το 1914 μελετώντας την έννοια του ναρκισσισμού, διαφοροποιούσε την ερωτική ζωή στον άντρα και τη γυναίκα. Υποστήριζε ότι τα πρώτα σεξουαλικά αντικείμενα του παιδιού τα αποτελούν αυτά ακριβώς τα οποία ενέχονται στη διατροφή, την φροντίδα και την προστασία του, άλλως ειπείν αυτά επί των οποίων το βρέφος ερείδεται στα πρώτα βήματά του. Αυτό είναι ένα πρότυπο σχέσεων το οποίο πολλοί άνθρωποι θα ακολουθήσουν στην ερωτική ζωή τους, γυρεύοντας κατά βάθος στο αντικείμενο του πόθου την τροφοδοτική/τροφό γυναίκα ή τον προσάτη άντρα. Πρόκειται για τον *ανακλιτικό* τύπο επιλογής του αντικειμένου, ο οποίος είναι κατεξοχήν αντικειμενοτρόπος, στοχεύει δηλαδή στη σχέση του υποκειμένου με κάποιον άλλο. Εντούτοις, άνθρωποι με διαταραγμένη ψυχοσεξουαλική εξέλιξη επιλέγουν το μεταγενέστερο ερωτικό αντικείμενο με πρότυπο όχι τη μητέρα ή τον προσάτη (την ετερότητα), αλλά τον εαυτό τους προάγοντας τοιουτοτρόπως μια ναρκισσιστική επιλογή αντικειμένου. Ο στόχος και η ικανοποίηση ενός ανθρώπου στη ναρκισσιστική επιλογή αντικειμένου είναι πρωτίστως να αγαπηθεί από έναν άλλον άνθρωπο.

Στη ναρκισσιστική επιλογή αντικειμένου αγαπάει κανείς αυτό που είναι ο ίδιος (τον εαυτόν του), αυτό που ήταν κάποτε ο ίδιος και το έχασε, αυτό που θα επιθυμούσε να είναι ή το πρόσωπο εκείνο που είναι ένα μέρος του εαυτού του ή που διαθέτει χαρίσματα τα οποία του λείπουν. Σε κάθε άνθρωπο είναι ανοιχτοί και οι δύο δρόμοι επιλογής του αντικειμένου, ο ανακλιτικός και ο ναρκισσιστικός, και μπορεί να προτιμηθεί ο ένας ή ο άλλος. Τω όντι, ο Freud διατεινόταν ότι ο άνθρωπος έχει δύο σεξουαλικά αντικείμενα στα οποία στοχεύει, τον εαυτόν του και την γυναίκα που τον φροντίζει.

Ο πλήρης έρωτας προς το αντικείμενο σύμφωνα με τον ανακλιτικό τύπο είναι χαρακτηριστικός κυρίως για τον άντρα και λαμβάνει χώρα με πρότυπο την μητέρα του. Σε αυτήν την περίπτωση ο άνδρας υπερτιμά σεξουαλικά το αντικείμενο του

πόθου του γεγονός το οποίο δεν αποτελεί παρά μετάθεση/μετατόπιση του δικού του πρωταρχικού παιδικού ναρκισσισμού στο αντικείμενο της επιθυμίας. Αυτή η σεξουαλική υπερτίμηση επιτρέπει τη δημιουργία μιας ιδιόρρυθμης κατάστασης, της ερωτοληψίας, η οποία θυμίζει την ιδεοληπτική συνθήκη (ιδεοψυχαναγκαστική νεύρωση) και οδηγεί στην πτώχευση της λιβιδούς του Εγώ (ναρκισσιστική λιβιδώς). Η ερωτοληψία συνίσταται σε έναν κατακλυσμό του αντικειμένου από την λιβιδώ του Εγώ του υποκειμένου. Πρόκειται για ένα είδος λιβιδινικής αιμορραγίας του ατόμου, καθώς η ψυχική ενέργεια αποσύρεται από το Εγώ και επενδύεται σχεδόν ολοκληρωτικά στον άλλο (λιβιδώς του αντικειμένου), εξυψώνοντας το σεξουαλικό αντικείμενο σε σεξουαλικό ιδανικό, είναι η προβολή του ιδεώδους Εγώ του υποκειμένου επί του αγαπώμενου αντικειμένου. Η λιβιδινική επένδυση των αντικειμένων δεν εξυψώνει την αυτοπεποίθηση του υποκειμένου, η εξάρτηση από το αγαπημένο αντικείμενο επενεργεί μειωτικά, όποιος είναι ερωτευμένος είναι ταπεινός και εμφορείται από αισθήματα κατωτερότητας. Το ερωτευμένο άτομο προικίζει με όλα τα καλά το αντικείμενο της επιθυμίας του. Όπως και στην ύπνωση το υποκείμενο χάνει τις δικές τους ιδιότητες για χάρη του αγαπώμενου, το Εγώ του γίνεται όλο και λιγότερο απαιτητικό όλο και πιο σεμνό ενώ το αντικείμενο γίνεται όλο και πιο υπέροχο και πολύτιμο, έλκει τότε πάνω του όλο την αγάπη που το Εγώ θα μπορούσε να νιώθει για τον εαυτό του. Αυτή η *ναρκισσιστική κατάρρευση* που συνδέεται με την αποδυνάμωση του Εγώ δημιουργεί μια επανάσταση στο υποκείμενο, οπότε σε έναν μεθύτερο χρόνο μπορεί να απελευθερώνει μίσος απέναντι στο αγαπημένο αντικείμενο για το οποίο έχει θυσιαστεί. Όποιος αγαπάει έχει χάσει κατά κάποιον τρόπο ένα μέρος του ναρκισσισμού του και μόνο αν αγαπηθεί μπορεί να το αναπληρώσει. Ο επανεμπλουτισμός του Εγώ είναι εφικτός μόνο με την απόσυρση της λιβιδούς από τα αντικείμενα, την επιστροφή της στο Εγώ και τη μετατροπή της σε ναρκισσισμό.

Η εξέλιξη διαμορφώνεται διαφορετικά στη γυναίκα, τουλάχιστον στον συνηθέστερο και πιθανώς πιο αμιγή και γνήσιο τύπο της. Τω όντι, κατά την εφηβεία παρουσιάζεται στο κορίτσι- διαμέσου της διάπλασης των γεννητικών οργάνων της τα οποία έως τότε βρίσκονταν σε λανθάνουσα κατάσταση- μια αύξηση του παιδικού πρωτογενούς ναρκισσισμού που δεν ευνοεί τη διαμόρφωση ενός επαρκούς έρωτα προς το αντικείμενο, δεν προάγει μια αγάπη εμφορούμενη από την σεξουαλική εξιδανίκευση και υπερτίμηση του άλλου. Ιδιαίτερα, σημειώνει ο Freud, «στην περίπτωση της ανάπτυξης του κοριτσιού σε καλλονή, εμπεδώνεται στη νεαρή γυναίκα μια αυτάρκεια, η οποία την αποζημιώνει για την κοινωνικά περιορισμένη ελευθερία επιλογής αντικειμένου». (Freud S. 1914, σ.26). Για να ακριβολογήσουμε, τέτοιες γυναίκες αγαπούν μόνο τον εαυτόν τους, με την ίδια ένταση που τις αγαπάει ένας άντρας. Η ανάγκη τους δεν είναι να αγαπήσουν αλλά να αγαπηθούν και ανέχονται μόνο τους άντρες οι οποίοι εκπληρώνουν αυτόν τον όρο. Είναι στην ουσία *ερωτευμένες με τον έρωτα* και από την αρχή της η σχέση

είναι καταδικασμένη σε αποτυχία. Συχνά διαλύουν το δεσμό με περιφρόνηση, αφήνοντας τον άλλο συντετριμμένο, ταπεινωμένο και γεμάτο απορία. Όπως γράφει ο Stendhal (1831) δεινός μελετητής του ναρκισσισμού, τέτοιες γυναίκες «δεν ξέρουν ν'αγγίξουν μια καρδιά χωρίς να την τσαλακώσουν».

Γενικότερα η ανία και στην ακραία της μορφή η αίσθηση του κενού, είναι ένα συναίσθημα στο οποίο οι ναρκισσιστικές προσωπικότητες είναι ιδιαίτερα επιρρεπείς. Θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ανία το αίσθημα ότι ο χρόνος είναι αργός, ότι δεν κινείται ή ότι είναι ατέρμων και ότι ο κόσμος δεν έχει νόημα, είναι άδειος ή κατοικείται από αδιάφορα αντικείμενα, ενώ ο εαυτός μας υπάρχει μόνος του, χωρίς αγάπη, χωρίς σκοπό και χωρίς αξία. Στη ζωή των ναρκισσιστικών ατόμων κυριαρχεί η πλήξη, ως αποτέλεσμα της ανικανότητάς τους να επενδύουν σε σχέσεις και γεγονότα που δεν προσφέρουν άμεση ικανοποίηση. Ναρκισσιστικοί ασθενείς δε βρίσκουν καμιά ικανοποίηση να δίνουν από τον εαυτόν τους. Η ανάγκη τους για αγάπη είναι μονόπλευρη και ακόρεστη, απαιτητική αλλά χωρίς πίστη, απεγνωσμένα πιεστική αλλά καχύποπτη ως προς την αμοιβαιότητά της, την πιθανότητα να ικανοποιηθεί ή να βρει ανταπόκριση ανάλογη με τις μεγάλες προσδοκίες που έχουν από το αντικείμενο. Οι ανεδαφικές τους προσδοκίες καθιστούν το αντικείμενο αγάπης ανίκανο, αποστερώντας τη σχέση μαζί του από κάθε νόημα ή μέλλον.

Ωστόσο, θεωρείται πολύ υψηλή η σημασία αυτού του τύπου της γυναίκας για την ερωτική ζωή των αρσενικών. Είναι συχνά αυτές ακριβώς οι οποίες ασκούν τη μεγαλύτερη γοητεία στους άνδρες όχι μόνο για αισθητικούς λόγους, επειδή συνήθως είναι οι ωραιότερες, αλλά πρωτίστως εξαιτίας σημαινόντων ψυχικών συσχετισμών. Πράγματι, φαίνεται ότι ο ναρκισσισμός ενός ατόμου γίνεται ελκυστικότερος σε όσους έχουν πλήρως παραιτηθεί από τη δική τους αυταρέσκεια και βρίσκονται σε ερωτική αναζήτηση του αντικειμένου. Το θέλγητρο του παιδιού οφείλεται κατά μεγάλο μέρος στον ναρκισσισμό του, στην αυτάρκεια και στο απρόσιτό του, το ίδιο και το θέλγητρο ορισμένων ζώων που μοιάζουν να μη νοιάζονται για μας, όπως οι γάτες και τα μεγάλα αρπακτικά. Είναι, σημειώνει ο Freud, «... σα να ζηλεύουμε αυτά τα όντα για τη διαιώνιση μιας μακάριας ψυχικής κατάστασης, μιας απρόσβλητης θέσης της λιθιδούς, της ναρκισσιστικής, την οποίαν εμείς οι ίδιοι έχουμε εγκαταλείψει» (Freud 1914, σελ. 27).

Φαίνεται ότι σε αυτήν τη μεγάλη γοητεία του ναρκισσιστικού θηλυκού οφείλεται ένα μεγάλο τμήμα του ανικανοποίητου του ερωτευμένου άντρα, των αμφιβολιών του για την αγάπη της γυναίκας, και των συχνών παραπόνων του για τα αινίγματα στη φύση της. Ωστόσο, υπάρχει ένας απροσδιόριστος μεγάλος αριθμός γυναικών που αγαπούν σύμφωνα με τον ανδρικό τύπο και εκδηλώνουν την ανάλογη σεξουαλική υπερτίμηση (εξιδανίκευση) απέναντι στο αντικείμενο του πόθου τους. Σημειωτέον ότι ακόμα και για τις ναρκισσιστικές και ψυχρές απέναντι στον άνδρα

γυναίκες, υπάρχει ένας δρόμος που τις οδηγεί στον πλήρη έρωτα προς το αντικείμενο και αυτό έχει να κάνει με το παιδί που γεννούν. Απέναντί τους εμφανίζεται τώρα ένα μέρος του ίδιου του σώματός τους εν είδει άλλου/ξένου αντικειμένου στο οποίο μπορούν πια να χαρίσουν τον πλήρη έρωτά τους, ωστόσο από ναρκισσιστική βάση, δηλαδή μεταφέροντάς στο παιδί, ως προέκτασή του σώματος και του Εγώ τους, την αγάπη που τρέφουν για τον εαυτόν τους. Άλλες πάλι γυναίκες δεν έχουν ανάγκη να περιμένουν το παιδί για να κάνουν το εξελικτικό βήμα από τον ναρκισσισμό και να φτάσουν στον έρωτα για το αντικείμενο. Είναι αυτές που αισθάνονταν ήδη πριν από την εφηβεία τους τον εαυτόν τους αρσενικό ως εκ τούτου για ένα διάστημα η πορεία τους είχε ανδρικό χαρακτήρα. Αυτή η «αρρενωπότης» μπορεί μεν να διακόπηκε με την εμφάνιση της γυναικείας ωριμότητας, ωστόσο παρέμεινε η προδιάθεσή τους να λαχταρούν ένα ανδρικό ιδανικό, το οποίο αποτελεί κατά βάθος τη συνέχεια του αγορίστικου πλάσματος που κάποτε υπήρξαν.

Παρατηρώντας την στάση τρυφερών γονέων απέναντι στα παιδιά τους, βλέπουμε ότι προεξάρχει η εξιδανίκευση προς αυτά. Τω όντι, εδώ υφίσταται ένας καταναγκασμός να αποδίδεται σε αυτά κάθε είδους τελειότητα, να κρύβονται και να ξεχνιούνται όλα τα ελαττώματά τους, να ισχύουν για τα παιδιά αξιώσεις και προνόμια από τα οποία οι γονείς τους έχουν προ πολλού παραιτηθεί. Το παιδί πρέπει να ζησει καλύτερα από αυτούς, να μην υποταχθεί, τουλάχιστον ολοκληρωτικά, στην αρχή της πραγματικότητας: η αρρώστια, ο θάνατος, η παραίτηση από τις απολαύσεις κ.λ.π. δεν πρέπει να ισχύουν για το παιδί, *his majesty the baby*. Αυτό πρέπει να υλοποιήσει τους ανεκπλήρωτους ευσεβείς πόθους των γονέων, να γίνει μεγάλος άντρας και ήρωας στη θέση του πατέρα, να παντρευτεί έναν ήρωα προς όψιμη αποζημίωση της μητέρας. Η συγκινητική και στην πραγματικότητα τόσο παιδική αγάπη των γονέων δεν είναι παρά ο αναγεννημένος ναρκισσισμός τους, ο οποίος, παρά τη μεταμόρφωσή του σε έρωτα του αντικειμένου, δεν παύει να αποκαλύπτει απαραγνώριστα την πρώην φύση του.

Βιβλιογραφία

Freud S. (1914-1916). On narcissism: an introduction. The standard edition of Complete Psychological Works of *Sigmund Freud*, Volume XIV., pp. 69-102.

Kernberg Otto (1995). Love relations. Normality and Pathology. Yale University press, New Haven and London.

Χαρτοκόλλης Π. (2006). Χρόνος και Αχρονικότητα. Καστανιώτη, Αθήνα

